

Eredeti megjelenés

Ez a tanulmány először az alábbi kiadványban jelent meg:

Fodor Krisztina

A Beregi Református Egyházmegye rövid története (1914–1923)

Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv XXI.

Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltára

Nyíregyháza, 2019

ISSN 2064-5732

Eredeti évkönyvi oldalszám: 157-176

Ajánlott hivatkozás:

Fodor Krisztina: A Beregi Református Egyházmegye rövid története (1914–1923). In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv XXI. Szerk. Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva. Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, Nyíregyháza, 2019. 157-176.

A következő oldalakon a kötet eredeti borítója, címlapja, impresszuma, tartalomjegyzéke és előszava olvasható.

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI LEVÉLTÁRI ÉVKÖNYV
XXI.

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI
LEVÉLTÁRA KIADVÁNYAI
I. ÉVKÖNYVEK

21.

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI
LEVÉLTÁRI ÉVKÖNYV
XXI.

Nyíregyháza
2019

Sorozatszerkesztő
Kujbusné Mecsei Éva

Szerkesztette
Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva

Lektorálta
Reszler Gábor

A kötet megjelenését támogatták
Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma

Nemzeti Kulturális Alap

Osztrák Köztársaság Konzuli Képviselet Nyíregyháza

Tördelés
Szemán Attila

Borítóterv
Verdes Mihály

ISSN 2064-5732

Kiadja a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára
Felelős kiadó: Kujbusné dr. Mecsei Éva igazgató

Nyomdai munkálatok
Pátria Nyomda Zrt.

TARTALOM

Előszó	7
--------------	---

ÚJABB KUTATÁSOK 1956-RÓL

Lénárt Béla:	
Az én '56-om	11
Takács Tibor:	
A látható és a láthatatlan forradalom	
<i>Az 1956. október 26-i nyíregyházi tömegtüntetés képei</i>	17
Lupkovics György:	
Szilágyi László és társai büntetőperének néhány jellemző vonása	31
Galambos Sándor:	
Muszáj-Herkulesek	
<i>Az 1956-os forradalom idején távollétükben vagy tiltakozásuk ellenére</i>	
<i>megválasztott helyi vezetők Szabolcs-Szatmárban</i>	39
Balogh Béla:	
Az 1956-os magyarországi forradalom visszhangja az egykori	
Nagybánya tartomány területén	47
Váradi Natália:	
1956 – kárpátaljai lapszemle	61
Peter Ruggenthaler:	
A Szovjetunió viszonyulása az osztrák és magyar semlegességhez	
1955–1957 között	73
Peter Ruggenthaler:	
Die österreichische Neutralität 1955/56 – eine Gefahr	
für den Zusammenhalt des „Ostblocks“?	77
Kocsis György:	
Az 1956-os forradalom és szabadságharc Szabolcs-Szatmár-Bereg	
megyével kapcsolatos könyvtári dokumentumai levéltárunkban	85

ÚJABB HELYTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

Csorba Noémi:

Nagypákay Balázs címereslevele 1609-ből *(Forrásközlés)* 109

Nagy Dóra:

„Könyörgők azért nagyságodnak mint kegyelmes asszonyomnak”
Bornemissza Anna erdélyi fejedelemasszonyhoz intézett kérelmek
(Forrásközlés) 119

Kujbusné Mecsei Éva:

**Az evangélikus vallás mint a Nyíregyháza és a Felvidék közötti
kapcsolati háló fontos szála**
Nyíregyházi lelkészek, segédlelkészek 1753–1848 között 131

Pallagi László:

**A Beregsomi Református Egyházközség élete a századfordulótól
1944-ig a presbiteri jegyzőkönyvek tükrében** 145

Fodor Krisztina:

A Beregi Református Egyházmegye rövid története (1914–1923) 157

Szemán László:

Első világháborús harangrekvirálás Szabolcsban és Szatmárban
A görögkatolikusok harangjainak háborús célokra fordítása 177

Láda Bertalan:

A nyíregyházi ferences rendház és templom építéstörténete 193

Bánszki Hajnalka:

**A csehszlovák–magyar lakosságcsere keretében Nyíregyházára
telepített felvidéki magyarok elhelyezésének nehézségei**
(Forrásközlés) 209

ELŐSZÓ

A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára Évkönyv sorozatában évtizedek óta igyekszik közkinccsá tenni a megyénk múltjával kapcsolatos olyan tanulmányokat, kisebb forrásközléseket, bibliográfiákat, amelyek tükrözik a modern történetiszemléletet, eddig még ismeretlen vagy nehezen hozzáférhető források felhasználásával készültek és hozzájárulnak a helytörténet fehér foltjainak feltárásához.

Az évkönyvek egyik fejezetét levéltári napjaink tematikus előadásai alkotják. A másik fejezetben pedig olyan helytörténeti kutatásoknak adunk helyet, amelyek új eredményeket mutatnak be. Itt nemcsak levéltárunk munkatársainak tanulmányait, hanem a régiókkal foglalkozó muzeológusok, régészek, néprajzkutatók, történészek, tanárok, könyvtárosok, helytörténeti kutatók írásait, továbbá az évente meghirdetett helytörténeti pályázatok legjobbait szintén közzétesszük.

Sorozatunk 21. kötetében is a korábbi hagyományokat követjük. Az első fejezetben az 1956-os forradalom és szabadságharcra emlékező, 2016 októberében megtartott levéltári napok előadásainak szerkesztett változatai követik egymást. A fejezetet ajánló bibliográfia zárja. A tanulmányok többsége Nyíregyháza és a korabeli Szabolcs-Szatmár forradalmi történéseit és a megtorlást taglalja. Két dolgozat a határon túlra tekint: Nagybánya tartomány, valamint Kárpátalja részben magyar lakosságú területeinek reakcióit – elsősorban a titkosszolgálatok és a pártsajtó torzító tükrén keresztül láthatjuk.

Szerzőink közül kiemelt figyelmet érdemel Lénárt Béla, aki nem klasszikus tanulmányt, hanem inkább esszét írt, amelyben mint a forradalom egyik helyi szerveinek vezetője a forradalmár, a hős fogalmának igen elgondolkodtató elemzését adja. Másik szerzőnk, az osztrák történész, Peter Ruggenthaler pedig a konferenciánkon elhangzott előadásán túl rendelkezésre bocsátotta terjedelmesebb, lábjegyzetekkel ellátott írását is. Ez utóbbi tanulmányát németül adjuk közre.

Az évkönyv második nagy fejezetének rendező elve a kronológia. A 17. századtól a 20. századig terjed az áttekintés az Erdélyi Fejedelemség, Szabolcs és Szatmár vármegyék, valamint Nyíregyháza város egy-egy időszakáról, meghatározó eseményéről, a korszak jellegzetes irattípusáról. Bereg vármegyével a 2014. és 2017. évi helytörténeti pályázat két kárpátaljai díjazottjának írása foglalkozik.

Kedves Olvasók, kellemes időtöltést, jó lapozgatást kívánnak

a szerkesztők

A BEREGI REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYE RÖVID TÖRTÉNETE (1914–1923)¹

Az első világháború kirobbanása sorsfordító volt a magyarországi református egyház életében. A harc a beregi egyházmegye területét sem kímélte, megtépázott családokat, zavart és bizonytalanságot hagyott maga után.

Várady Gyula egyházmegyei gondnok 1915. március 24-én elhangzott beszédében így jellemezte helyzetüket: „A középkor borzalmai megismétlődnek, a civilizáció zászlóvivőinek vélt nemzetek sárba tiporták a szent jelvényt, az adott szó szentségét, a nemzetközi egyezmények kötelező erejét pedig csak annyiban ösmerik, amennyiben céljait szolgálják. ...Különösen a lelkész uraknak növekedett meg kötelességük... Híveinknek nagy része hadba vonult... a hazáért, szeretteikért feláldoznak mindent, hullatják a drága vért, meghalnak. Közülök oly sokan idegen földön, jeltelen hantok alatt alusszák örök álmukat, amely hantokra nincs ki virágot ültessen, nincs ki azokat könnyeivel áztassa... a 11-ik honvéd és 65-ik sor-gyalogezred, amelyben fiaink szolgálnak, a legnagyobb megpróbáltatásoknak voltak kitéve: a csatatéren legtöbben közülük hunyták le örökre szemeiket... hiszem, hogy az az emberi voltokból kivetkőzött rabló had, amely megyénk felső részét és a szomszéd Galíciát elpusztította, lakóit kifosztotta, hajléktalanná, hazátlanná, földönfutóvá tette, lábát többé hazánk szent földjére nem teszi.”²

Az ellenséges erők Bereg vármegye jó részét hónapokig megszállás alatt tartották, így a háborús események közvetlenül a beregi egyházmegye területét is érintették. Bertók Béla³ esperes így a fennálló veszélyhelyzet miatt 1914. december 15-től 27-ig az esperesi irodát kénytelen volt Vásárosnaményba áthelyezni. A körülmények miatt az esperesi hivatal csupán adminisztrációs munkát látott el, a közgyűlések alkalmával így

¹ A 2014. évi Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei helytörténeti pályázaton 1. helyezést nyert dolgozat szerkesztett változata.

² Kárpátaljai Református Egyházkerületi Levéltár és Múzeum (a továbbiakban KRL), A Beregi Református Egyházmegye (a továbbiakban BRE), 1915. évi március hó 24-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk. Sütő Áron egyházmegyei főjegyző. Munkács, 1915. (a továbbiakban Sütő, 1915.) 2–3.

³ Bertók Béla 1873. november 3-án született Munkácson Bertók János és Pap Borbála 9. gyermekeként. Az elemi iskolát, illetve a gimnázium alsóbb osztályait Munkácson, a gimnázium felsőbb osztályait, illetve a teológiát pedig Sárospatakon végezte el. 1897-ben Győrteleken, 1898-ban Fehérgyarmaton volt segédlelkész. A zápszonyi lelkészi állást 1901 novemberének elején foglalta el, majd 1903-ban a beregsurányi egyházközség hívta meg lelkészül, ahol 1914 július végéig munkálkodott. 1914. augusztus 2-án került a munkácsi gyülekezet élére. A Beregi Református Egyházmegye esperesi székét 1914. április 15-én foglalta el, 1922-ben azonban a tisztségről lemondott. 1923. június 7-től 1939. november 2-ig a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke volt. 1941 júliusában vonult nyugdíjba.

több ízben bírósági ügyek megtárgyalására sem kerülhetett sor. Az ügyintézés az egyházmegye ügyészenek hadba vonulása is megnehezítette, valamint problémát okozott az akadozó postai szolgáltatások miatt több napra megtorpanó levélforgalom.⁴

A hadba vonulás kérdése természetesen az egyházmegye életében is jelen volt, amely leginkább a tanítókat érintette. A tábori lelkészség ügye legtöbb helyen nézeteltérésekhez vezetett. Azonban arra hivatkozva, hogy a papnak a háborúban is lelkésznek kell maradnia, a tábori lelkészséget isteni parancs teljesítéseként hirdették meg a lelkipásztorok között.⁵ Az egyházmegye kötelékében lévő lelkészek közül elsőként (1914. augusztus 4-én⁶) Joó Miklós beregrákosi lelkész kezdte meg szolgálatát. A 39-ik hadosztályhoz osztották be, ahol a beregiek is küzdöttek. 1915 szeptemberéig 14 hónapot töltött a tűzvonalban. Az esperes többször is kérte a püspöki hivattól Joó szolgálatának felfüggesztését a lelkész rossz fizikai állapotára, valamint a tábori lelkészi szolgálat elhúzódó időtartalmára hivatkozva: „A beregi egyházmegye kötelékéből Joó Miklós beregrákosi rendes lelkész 1914. aug. 4. óta teljesít tényleges tábori szolgálatot s ez idő alatt szabadsága egyáltalán nem volt s mint hozzám jan. 4-ről keltezett levelében írja kimerülten és betegesen fekszik a neu-sandeci kórházban.”⁷

1914 novemberétől Fábíán Sándor beregardói és Hörömpő Dezső bilkei segédlelkészek, illetve Szeles Sándor beregdaróci rendes lelkész kezdte meg szolgálatát a sebesült-szállító lelkészi osztagban. Természetesen a fellépő lelkészhiányt pótolni kellett. Ennek folytán Láczy Béla beregdédai lelkész lett kinevezve beregdaróci felügyelő lelkésszé, Beregardóba pedig Fekete János segédlelkészt rendelték ki. Szeles Sándor 1915. július 20-án felmentést kapott, így visszatérhetett gyülekezetéhez.⁸

Bertók Béla körlevélben szólította fel a lelkészeket a tábori szolgálatra, a jelentkezők névsorát pedig felterjesztette Baltazar Dezső püspök elé. A tábori lelkészi posztra történő kinevezés ugyanis az egyházkerület püspökének feladata volt. A megfelelő személy/személyek kiválasztása több szempont figyelembe vételével történt. Azokat a lelkészeket részesítették előnyben, akik családtalanok voltak, megfelelő fizikai állapotnak örvendtek, illetve feladataik elvégzésének átruházása nem ütközött nagyobb akadályba. Bertók 1915. januári jelentése szerint Róthe Lajos asztélyi és Szendrey István mezőkaszonyi rendes lelkészek, Juhász Imre beregszászi hitoktató-segédlelkész, illetve Fábíán Sándor Besztercebányára beosztott betegápoló lelkész jelentkezett tábori lelkészi szolgálatra. Az esperes leginkább Róthét ajánlotta a püspök figyelmébe, mivel a lelkész családtalan volt, egyházközségének irányítását pedig az esperes is el tudta látni. A sebesülteket szállító lelkészi osztagban történő munkavégzésére hivatkozva Fábíán Sándor kinevezését is javasolta. Míg Juhász Imre jelentkezését nem látta

⁴ Sütő, 1915. 3–4.

⁵ Protestáns Szemle, 1914. 26. évf. I–X. füzet 564–565.

⁶ Sütő, 1915. 19–20.

⁷ Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár (a továbbiakban: TtREL), I. 1. c. 226.

⁸ Tiszántúli református egyházkerület püspöki hivatala iratai. 1915. jan. 25. 118. sz.

⁸ Sütő, 1915. 19–20.

helyénvalónak, mivel a Beregszászi Főgimnáziumban végzett hitoktatói munkáját nem tudta másra bízni, Szendreyt pedig be sem ajánlotta a püspöknek, mivel családos ember volt, illetve a lelkészválasztás előtt álló csonkapapi egyházközséget is ő adminisztrálta, helyettesítését így nem tudták megoldani.⁹

Hadba vonult egyházmegyei tanítók

Bertók 1915. szeptember 27-ei jelentése szerint az egyházmegyében munkálkodó tanítók közül szintén többen – az egyházmegye 24 egyházközségéből 25-en – hadba vonultak.

1. sz. táblázat

Hadba vonult egyházmegyei tanítók (1914–1915)¹⁰

<i>Egyházközség</i>	<i>Tanító neve</i>	<i>Egyházközség</i>	<i>Tanító neve</i>
Balazsér	<i>Krasznay Ferenc</i>	Gelénés	<i>Homoki Ferenc</i>
Barabás	<i>Kosztá Zoltán</i>	Gulács	<i>Bertók László</i>
Barkaszó	<i>Szabó Sándor</i>	Hete	<i>Kiss Endre</i>
Beregdéda	<i>Husztí József</i>	Kígyós	<i>Trencsényi Pál</i>
Beregrákos	<i>Kiss Lajos</i>	Nagygut	<i>Pataky József</i>
Beregsom	<i>Nagy Béla</i>	Nagybégány	<i>Lenkei András</i>
Beregsurány	<i>Kovács Gyula</i>	Nagybereg	<i>Füsti Molnár László</i>
Beregújfalu	<i>Füsti M. Béni</i>	Nagyborzsova	<i>Maly Sándor</i>
Bótrágy	<i>Horváth János</i>	Nagymuzsaly	<i>Sütő István</i>
Csaroda	<i>Szász Jenő</i>	Sárosoroszi	<i>Bitai Dénes</i>
Csonkapapi	<i>Bán János</i>	Tákos	<i>Balla Lajos</i>
Gát	<i>Tóth László</i>	Tarpa	<i>Meleg István</i>
Gát	<i>Husztí Imre</i>		

Közülük Krasznay Ferenc, Husztí József, Kovács Gyula, illetve Füsti Molnár László hadifogságba esett. Kiss Endre, Pataky József,¹¹ Kiss Lajos¹² pedig hősi halált halt. Szász

⁹ TtREL, I. 1. c. 226. 1915. jan. 28. 541. sz.

¹⁰ Sütő, 1915. 20.

¹¹ 1915. április 9-én halt meg. Lásd Sütő, 1915. 20.

¹² 1915. május 22-én Ivangorod mellett vesztette életét. Lásd KRL, A Beregi Ref. Egyházmegye 1916. évi március hó 23-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve. Szerk. Sütő Áron egyházmegyei főjegyző. Munkács, 1916. (a továbbiakban Sütő, 1916.) 4.

Jenő csarodai tanítóról a jegyzőkönyvek is beszámolnak, kiemelve, hogy bár a katonai szolgálat alól felmentést kapott, nem élt a lehetőséggel.¹³

A hadi események 1916-tól már közvetlenül nem érintették az egyházmegye területét. A háború okozta nehézségek azonban tovább éreztették hatásukat. A gyülekezeti tagok és a tanítók nagy része katonai szolgálatot teljesített, sokan életüket veszítették.¹⁴ Ugyanakkor az újabb katonai behívások abban az évben sem maradhattak el: Gacsályi József munkácsi, Andorkó László vásárosnaményi és Balla Kálmán vári önálló orgonista-vallásitanítók vonultak be katonai szolgálatra.¹⁵

Szervezeti változások az első világháború után

Míg 1918 elején¹⁶ az egyházközségek anyagi helyzetét illetően pozitív irányú fejlődés volt megfigyelhető, 1918. szeptember 25. után forradalmi láz ragadta magával az országot. A Beregi Református Egyházmegye nagy része is katonai megszállás alá került. Az 1919. évi április 3-ára tervezett közgyűlést a személyi biztonság érdekében elhalasztották, későbbi megtartása pedig a cseh, illetve román katonai megszállás, valamint a politikai viszonyok teljes bizonytalansága folytán lehetetlen volt.¹⁷

A trianoni békediktátum következtében a magyarországi református egyháztagok száma 2 765 737 főről 799 762 főre csökkent. Csehszlovákia területére 228 000 hívő került, míg Romániába 719 000, Jugoszláviába 52 000, Ausztriába 6000, Fiumébe pedig 1000. Az anyaország területén az 57 egyházmegyéből 19 teljes és 10 csonka, a 2086 anyaegyházból 1010, a 2063 lelkészből 1035, az 1753 elemi iskolából 1117, az 5 óvodából 2, a 3215 tanárból 2252, a 27 gimnáziumból pedig 18 maradt.¹⁸

A Csehszlovákiához csatolt Kárpátaljához közel 70 gyülekezet került 65 000 lélekkel. Ebben az esetben így a területvesztés kapcsán a Magyarországi Református Egyház két egyházkerülete volt érintve: a Tiszántúli és a Tiszáninneni. A Tiszántúli Egyházkerület beregi egyházmegyéjének 42 anya- és egy leányegyháza, a máramaros-ugocsai egyházmegye 23 anya- és 1 leányegyháza lett elszakítva az anyaországtól.¹⁹ A Tiszáninneni Egyházkerület ungi egyházmegyéjéből 12 egyházközséget szakítottak le,

¹³ Sütő, 1915. 13.

¹⁴ Sütő, 1916. 2.

¹⁵ Uo. 8.

¹⁶ KRL, A Beregi Ref. Egyházmegye 1918. évi szeptember hó 25-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk. Sütő Áron egyházmegyei főjegyző. Munkács, 1918. (a továbbiakban Sütő, 1918.) 4.

¹⁷ KRL, A Beregi Református Egyházmegye 1920. évi november hó 25 napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk. Sütő Áron egyh. m. főjegyző. Beregszász, 1924. (a továbbiakban Sütő, 1924.) 2.

¹⁸ Bíró Sándor–Bucsay Mihály–Tóth Endre–Varga Zoltán: A magyar református egyház története. Budapest, 1949. 43.

¹⁹ Fritz Peyer-Müller: A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között – kitekintéssel a jelenre. Budapest, 1994. (a továbbiakban Peyer-Müller, 1994.) 129.

amely gyülekezetek ugyanakkor jogilag a Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület ungi egyházmegyéjéhez tartoztak, politikailag azonban Ungvárhoz.²⁰

Az elszakított területeken az egyház szervezete és anyagi alapja összeomlott.²¹ A kormány megkezdte az egyházakkal történő tárgyalásokat egy önálló, az anyaországtól független egyházi szervezet létrehozását követelve.²² Természetesen mindez nagy horderejű döntés volt, amely megoldandó kérdéseket állított az elszakított egyházme-
gyék vezetői elé. Mindeközben közgyűlést a beregi egyházmegyében még nem tart-
hattak, csak 1920. november 25-én – 26 hónapnyi szünet után – kerülhetett rá sor. A
problémák és a fennálló nézeteltérések miatt Bertók lemondott esperesi hivataláról.
Tisztségét azonban senki nem volt hajlandó átvenni, így kénytelen volt folytatni mun-
kásságát az egyházmegye élén.

A megváltozott körülmények miatt az egyházi élet régi megszokott rendje kizök-
kent a rendes kerékvágásából. „Egyházmegyénkben is megbénult minden munkásság
s bár itt-ott az egyházak tisztviselői ellen is megnyilatkozott az indulat, meg kell állapí-
tanom aényt, hogy tudtommal számba vehető személyes sérelem egyik egyházközség-
ben sem érte az egyházi tisztviselőket” – mondta Bertók az 1920. novemberi közgyű-
lést köszöntő, megnyitó beszédében.²³

Az egyházi élet megbénulása nem meglepő, hiszen a területcsonkítás váratlanul
érte az egyházmegyét. A Podkarpatszka Rusz első évekbeli bizonytalan politikai hely-
zete is negatívan hatott az egyházi életre. Sokáig napirenden maradt a hovatarozás
kérdése; nehéz volt döntést hozniuk az önálló egyház létrehozásáról. „A megszállás
első éveiben kialakult véleményünk volt az, hogy egyházkerületté nem szervezkedünk,
csak ha ratifikálják a békeszerződéseket s kénytelenek leszünk megalakulni” – emléke-
zett vissza Bertók Béla önéletírásában.²⁴ Az ügy tisztázatlanságát bizonyítja, hogy Ber-
tók Béla még 1919–1921-ben is részt vett a Tiszántúli Egyházkerület gyűlésein.²⁵

A 1920. december 21-én Kassán tartott közgyűlésen megalakult a Szlovenszkói
Tiszáninneri Egyházkerület. Püspöke Czinke István lett. Az egyházkerület ügyeinek
rendezése céljából kialakított bizottság egy ideig a kárpátaljai két egyházmegyét is kép-
viselte. A minisztériummal folytatott tárgyalások során egyértelművé vált, hogy az au-
tonómia, a vallásszabadság, illetve az államsegély biztosításáért nem csupán az önálló
egyházi szervezet kialakítását kéri, hanem megkövetelték a lelkészek és gondnokok

²⁰ Uo. 77–78.

²¹ Visky Károly: A magyar református egyház elszakított részei a két világháború között. http://epa.oszk.hu/01500/01515/00005/pdf/mediarium-iii_048-061.pdf. 2014. 03. 20.

²² Csáthy Ferencz: A magyar felvidék szülöttei a világ népeihez. Közzéteszik a Debreczenben és Nagyváradon lakó felvidéki származású polgárok. Debrecen, 1919. 18–19.

²³ Sütő, 1924. 2–3.

²⁴ TtREL, I. 8. d. 23. Bertók Béla életrajza. Munkács

²⁵ Peyer-Müller, 1994. 69.

hűségesküjét is.²⁶ Czinke levélben kérte a beregi, illetve a máramaros–ugocsai egyházmegyék csatlakozását a szlovenszkói egyházkerülethez. A vezető tisztségviselők azonban nem akartak önállóan egyházmegyéjük jövőjének kérdésében dönteni: „E[gyház] m[egyei] közgyűlésünk tisztelettel fogadja ugyan a felhívást, azonban a maga részéről a kérdés nagy horderejére való tekintettel ez idő szerint megváltozott körülmények érdemleges határozatot nem hozhat. Érezvén azonban az együttműködés szükségességét, felkéri a máramaros–ugocsai e. megyét, annak elnökségét, hogy a szlovenszkói egyházkerülethez való csatlakozásunk jegyében egy bizottságot válasszon vagy nevezzen meg, amely bizottság e. megyénk bizottságával közösen részletesen megtárgyalná e nagyjelentőségű kérdést...”²⁷

Pár héttel később az 1920 decemberében Kassán megjelenő Esti Újság közölte a kormányzóság tanügyi vezetőségének a hűségesküvel kapcsolatos hirdetményét, felszólítva az egyházi tisztségviselőket arra, hogy december 31-ig tegyék le fogadalmukat. Az újságközlemény privát úton már 30-án eljutott Bertókhoz. Az esperes 31-én egy levélben reagált az olvasottakra: azzal a kéréssel fordult a kormányzóhoz, hogy autonómiájuknak megfelelően oldják meg a hűségeskü kérdését.

Előbb Bertóknak mint esperesnek kellett letenni a fogadalmat december 27-én 10 órakor. Bertók bár a kitűzött napon és időpontban egy tolmács kíséretében megjelent az alkormányzónál, aki Pesek tanügyi referenshez utasította, ő azonban nem tartózkodott otthonában. Bertók ezért a helyetteséhez ment, aki az ügyről semmit nem tudva az egyházügyi referenshez küldte, ahol azt a tájékoztatást kapta, hogy minden lelkésznek külön-külön kell letennie a fogadalmat. A fogadalomtétel így elmaradt. A felmerülő kérdéseket nehéz volt megoldani ilyen körülmények között. Bertók így arra a hírre, hogy Beneš január elsején Munkácson lesz, sérelmeiket papírra vetve elé járult. Kérésében nagy hangsúlyt fektetett a református ügyosztály felállításának fontosságára, amelyet hozzáértők alkotta csoportnak képzelt el.²⁸

A közös bizottság 1921. január 19-i ülésén sem jutottak megállapodásra: az egyházmegyék a várakozás mellett döntöttek. Ezt az állásfoglalást igazolta az esperesi hivatalhoz pár nappal később érkezett levél a szlovenszkói tiszánnineni püspökségtől, amely szerint az általuk benyújtott memorandumra adott válaszában a kormányzó kijelentette,

²⁶ Csomár Zoltán: A csehszlovák államkeretbe kényszerített Magyar Református Keresztyén Egyház húszéves története (1918–1938). Ungvár, 1940. 12–18.

²⁷ Sütő, 1924. 11.

²⁸ Uo. 6–7.

hogyan a Podkarpatszka Ruszban²⁹ a református egyháznak külön kell szervezkednie. A csatlakozás kérdése tehát tárgytalanná vált.³⁰

Az új kerület megalakításának terve természetesen napirenden maradt. E célból került sor 1921. augusztus 2-án a kárpátaljai három egyházmegye képviselőinek újabb tanácskozására Beregszászban.³¹ Biki Ferenc ugocsai esperes az önálló kerület megalakítása ügyében szólalt fel. A résztvevők azonban nem tudtak egyezséget kötni. Egyesek Biki esperest támogatták, hogy minél hamarabb be tudjanak kapcsolódni a másik két egyházkerülettel együtt összehívandó zsinati munkálatokba. Többen azonban halasztásra ítélték a kérdést, amely döntés mellett maradtak a közgyűlés végén is. Előrelépésnek tekinthető azonban, hogy előirányozták egy közös bizottság létrehozását, amelyben mind a három egyházmegye képviselhetette magát. A közös bizottság 1921. november 29-i ülésén pedig Bihary Lajos lelkészt választották meg elnökké. Bihary Lajos körlevélben fordult a kárpátaljai gyülekezetek presbitériumaihoz, hogy határozzanak a kerület megalakításának kérdésében. Többségében a Kárpátaljai Református Egyházkerület megszervezése mellett tették le voksukat, ezért Bihary Lajos meghívta a gyülekezeteket az 1922. október 31-én, Beregszászban tartandó alakuló gyűlésre. Egyelőre azonban csupán egy ideiglenes elnökséget választottak Biki Ferenc rangidős esperes és Ráthonyi Ákos személyében, illetve egy újabb bizottságot. A bizottság feladata a kormánnyal történő államsegély ügyének rendezése, költségvetés készítése, valamint a 12 ungi egyházmegyei egyházközség hovatartozásának ügyében való intézkedés volt.³²

A különálló egyházkerület kialakításának útjában állt továbbra is azonban a fogadalmak kérdése, amelyet 1922-ben a beregi egyházmegye 12 lelkésze – az állampolgárság kötelező érvényének elutasítása miatt – még nem tett le.³³ Az állampolgársághoz egyébként sem volt könnyű hozzájutni, valamint akadtak olyanok, akik tartózkodási, illetve munkaengedéllyel sem rendelkeztek.³⁴

Az önálló egyházkerület létrehozásával kapcsolatos ügyek lassan tisztázódni látszottak, a kormány az állami támogatás mellett foglalt állást, illetve folyamatban volt a Kárpátaljai Ungi Egyházmegye megalakulása is. Biki ekkor 1923. március 8-ra gyűlést hívott össze Beregszászba, ahol kimondták az egyházkerület megalakítását és választást írtak ki a tisztségek betöltésére. A Kárpátaljai Református Egyházkerület 1923. június 7-én Munkácsra tartott első közgyűlésén beiktatták a megválasztott

²⁹ Megválasztották a Podkarpatszka Rusz egyházmegyeközi bizottságának tagjait is. Rendes tagokká Bertók Béla esperest, Sütő Áron főjegyzőt, Dr. Szabó Bertalan gondnokot, Sikó Endre tanácsbíró, Dr. Polchy István ügyészt, ugyanakkor Mizsák Pétert, Bary Gyulát, Toldy Ignácot, Bakó Bertalant, illetve Füst M. Lászlót póttagnak nevezték ki.

³⁰ KRL, A Beregi Református Egyházmegye 1921. évi szeptember hó 15. napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Szerk. Sütő Áron egyh. m. főjegyző. Beregszász, 1921. (a továbbiakban Sütő, 1921.) 5., 10.

³¹ Uo. 5.

³² Peyer-Müller, 1994. 83–86., 94–98.; 101–110.

³³ Sütő, 1924. 6.

³⁴ TtREL, I. 8. d. 23. Bácsy Gyula önéletrajza. Munkács

tisztségviselőket is.³⁵ Bertókot, a beregi egyházmegye korábbi esperesét választották meg püspökké, amely beosztásban – az egyházkerület terület-visszacsatolásáig – 1939. november 2-ig munkálkodott.³⁶

Az egyházmegye felépítése, irányítása

A református egyház alulról felfelé építkezik, alapegysége tehát az egyházközség.³⁷ Az egyházmegye községei közül a trianoni békediktátumig mindegyik Bereg vármegye területén helyezkedett el. Az anyaegyházak mellett rendelkezett egy leányegyházzal (Fejércsével, amely Hete filiája³⁸ volt), két missziói körrel (Munkács és Bilke), társegyház volt Ugornya és Gergelyi,³⁹ illetve több szórványegyházközség volt a területén.

Egy-egy különálló egyházközség⁴⁰ élén a választott presbitérium és a lelkész állt, illetve az egyházközségi közgyűlés, amelynek tagja volt minden adófizető református. 1914-ben az egyházmegye kötelékében 64 rendes, 12 segédlelkész, 55 rendes és 2 helyettes tanító, tanítónő, valamint 5 önálló énekvezér, 1 előkönyörgő, illetve 67 gondnok munkálkodott.⁴¹ A lelkész-, valamint a tanítóállományban állandó változások mentek végbe a vizsgált időszakban is, amely egyrészt a világháborús események, másrészt a trianoni békediktátumot követő politikai helyzetnek volt az utóhatása.

Néhányan kiléptek az egyházmegye kötelékéből, illetve több lelkészi állás haláleset útján üresedett meg. A posztokat természetesen pótolni kellett. Mindazonáltal a világháborús események közepette a hiánypótlás sokszor akadályokba ütközött. (A lelkészekről bővebben lásd a mellékletet.)

Iskolák a Beregi Református Egyházmegyében

A vizsgált korszakban 44 egyházközségben volt református iskola, ugyanakkor csupán az alábbi 14 egyházközségben zajlott zavartalanul a tanítás: Asztély, Beregdaróc,

³⁵ Peyer-Müller, 1994. 101–110.

³⁶ TtREL, I. 8. d. 23. Bertók Béla életrajza. Munkács

³⁷ Egyházi törvények az evangélium szerint reformált Magyarországi keresztyén egyházban. Készítette: Tóth Sámuel. Budapest, 1899. 8.

³⁸ filia: leányegyház

³⁹ Sütő, 1915. 13–19.

⁴⁰ Dr. Csohány János doktori értekezésében a következőképpen írt az egyházközség fogalmáról: „Az egyházközség az egyház tagjainak meghatározott területen élő és az egyházi törvény szerint szervezett gyülekezete. Az egyházközség területe általában egybeesik a közigazgatási alapegységgel, de az sem kizárt, hogy több helység területére kiterjedjen.” A gyülekezet fogalma tehát nem azonos az egyházközség fogalmával, mivel a gyülekezet az egyházközséggel ellentétben nincs jogilag szervezve.

⁴¹ Sütő, 1915. 11.

Dercen, Fornos, Halábor, Harangláb, Heteny, Kisbégány, Márokpapi, Szernye, Tiszaadony, Tizsakerecseny, Tizsaszalka, Jánd.⁴²

Az iskolai körlátogatóság⁴³ jelentése alapján Szentimrey József 1913. március 30-án írt összegzése tükrözi a helyzetet és a megoldandó problémákat.

Az izsnyéti körben a legfőbb problémát a járványos betegségek jelentették, amelyek folytán több iskolát kellett rövidebb, vagy huzamosabb időre bezárni. Kajdanó, Rákos és Dávidháza iskolái még október elején is zárva voltak, ugyanakkor Dercen község iskolájának kapuit csupán október 20-án nyitották ki. Pozitívumként említendő azonban, hogy az iskolák felszerelése mindenhol teljesnek bizonyult.

A nagymuzsalyi kör jelentését Csáfordy Ferenc körlátogatói lelkész terjesztette be. A jelentés alapján szeptember 15-ig minden gyülekezetben kezdetét vette a tanítás. Ugyanakkor Csetfalván egy kolera beteg miatt október 4-én bizonytalan időre bezárt az iskola. Az iskolamulasztók száma ugyanakkor minimális volt, azonban a tanuláshoz szükséges eszközök a benei és a halábori tanítványok esetében hiánycikknek számítottak.

A beregsomi körben az iskolakezdés mindenhol megtörtént. Zápszonyból és Hetenyből nem küldtek be statisztikát. Somban, Barabásban, Gelénesben és Atyában a felszerelés teljes volt, azonban Csonkapapiban és Kisharanglábban hiányos. Emellett megkezdte működését Somban, Bótrágyban, Hetenyben és Csonkapapiban a tanítói könyvtár, Barabásban, Gelénesben, illetve Atyában pedig a tankötelesek számára is nyílt könyvtár. Haranglábban azonban pénzhány miatt nem kezdtek bele a könyvtár kialakításába.

Lánczy Béla körlátogatói lelkész jelentése szerint a beiskolázás a makkosjánosi kör gyülekezeteiben is megtörtént. Az iskolai könyvtárakat illetően a munkálatokat Asztélyban, Kisbégányban, Balazséron, Beregdarócban, Beregdédában és Gáton kezdték meg. Az iskolák felszerelése kielégítő volt; azonban járványokból kifolyólag akadtak fennakadások, például Makkosjánosiban himlő miatt kellett bezárni az oktatási intézményt. Mindemellert Nagybégányban tanítóváltás miatt csak szeptember 29-én kezdődhetett meg a tanítás.⁴⁴

A tizsakerecsenyi körben szeptember folyamán megtörtént a beiskolázás, az oktatás pedig akadálymentesen folyt. Tizsaszalkán, Tizsakerecsenyben, Tiszaadonyban és Ugornyán a felszerelést kellőnek, míg Nagylónyán teljesnek ítélték meg. Az iskolai könyvtár kialakítása Tizsakerecsenyben, Ugornyán, Tizsaszalkán, Tiszaadonyban, illetve Nagylónyán volt folyamatban.

⁴² Sütő, 1924. 23.

⁴³ Az oktatás eredményességével, valamint a felmerülő problémák vizsgálatával az iskolai körlátogatói bizottságok voltak megbízva. (Az egyházmegye területén különböző csoportokba osztották be az iskolával rendelkező gyülekezeteket – természetesen területi elhelyezkedésük függvényében –, amelyeket meghatározott időnként látogatták az ún. körlátogatói bizottságok.)

⁴⁴ Sütő, 1915. 32–33.

A csarodai kör jelentését Lánczy József terjesztette be. Szeptember hatodikáig a beiratkozások mindegyik közösségben megtörténtek, valamint a felszereléssel kapcsolatban sem találtak hiányosságot. Tarpán és Tivadaron ugyanakkor kolerajárvány ütötte fel a fejét, amely miatt a körlátogatóság tagjai sem tudták elvégezni az ellenőrzést. Az iskolai könyvtár Tákoson, Surányban, Fejércsén, Csarodán és Gulácson volt felszerelve, míg Hetében és Márokpapiban a tanítói könyvtár működött.⁴⁵

A világháborús állapotok a tanügyre is hatalmas súllyal nehezedtek. A tanítók és énekvezérek közül több mint 30-an vonultak be katonai szolgálatra. A helyettesítést sok helyen nem tudták megoldani, ezeken a településeken az iskoláztatás szünetelt. Több helyen járvány ütötte fel a fejét, valamint az átvonuló katonaság az iskolákban kapott szállást. A statisztikai adatok beszolgáltatásával kapcsolatban is problémák adódtak, több egyházból nem küldtek be információt. A körlátogatói körök közül is csupán a bótrágyi, az izsnyétei, a makkosjánosi, valamint a csarodai körök küldték be jelentésüket 1915-ben.⁴⁶

Zavartalanul folyt a tanítás ugyanakkor – de csupán a hadbavonult tanítók helyettesítésével – 16 gyülekezetben:⁴⁷ a tanítót a lelkész helyettesítette Gulácson, Hetében, Nagybégányban, Nagylónyán, Sárosolasziban, Rafajnaújfaluban, az otthon maradtak tanítottak bevonult kollégáik helyett is Barabásban, Beregújfaluban, Csarodán és Nagyberegben, míg Beregdédán, Beregsomban, Bótrágyon, Nagyborzsován és Barkaszón helyettest alkalmaztak.

Több egyházközségben azonban a növendékek állami iskolákba iratkoztak át. Ugyanakkor több oktatási intézményt katonai célokra foglaltak le. Beregrákoson 1914. október 20-ig, majd 1916-ban több hónapra. Gáton két ízben lett lefoglalva az iskola épülete 1914-ben 1-1 hónapra. Kígyóson 1915. január 25. és március 1. között, Dercenben pedig 1916-ban huzamosabb ideig nem jártak iskolába a gyerekek.⁴⁸

Egyes iskolákban teljesen lehetetlenné vált a tanítói munka. Az izsnyétei körben a munkaerőhiány folytán a felsőbb évesek csupán mezőgazdasági munkák végével télen kezdték látogatni az iskolát. Szernyén, Barkaszón, Izsnyétén, Fornoson és Kajdanón ismétlőiskola működött. Ugyanakkor Rafajnaújfaluban járványok miatt többször szünetelt az oktatás.⁴⁹

1917-ben sem javult a helyzet; Balazsér, Beregsurány, Csonkapapi, Gelénes, Nagygut, Tákos, valamint Ugornya egyházközségek iskoláiban teljesen szünetelt az oktatás.⁵⁰ A munkácsi állami főgimnáziumban és állami polgári leányiskolában a háborús viszonyok miatt csak megszakítással végezték az oktatást.⁵¹ 16 egyházban (Asztély,

⁴⁵ Uo. 34.

⁴⁶ Uo. 9–10.

⁴⁷ Uo. 29.

⁴⁸ Sütő, 1924. 24–25.

⁴⁹ Uo. 7–8.

⁵⁰ Uo. 24–25.

⁵¹ Sütő, 1915. 29–30.

Barabás, Beregdaróc, Beregdéda, Dercen, Fornos, Kisbégány, Makkosjánosi, Nagybé-
gány, Kisgut, Nagylónya, Tarpa, Tiszaadony, Tiszaszalka, Vámosatya, Hete) a felsőbb
osztálybeliek csupán november elsejétől jártak iskolába. A fornosi tanító novembe-
rig egyébként indokolatlanul csak az első és a második osztályt járatta fel iskolába.
Muzsalyban a vallásitanításról gondoskodtak, az énektanításról nem. Ez év során Sütő
József tanügyi előadó is ellátogatott az iskolákhoz. Több helyen dicséretes tanerőt talált
(pl. Nagyberég).⁵² Az asztélyi iskola idős tanárával ugyanakkor nem volt megeléged-
ve. Sütő szavaival élve: „Tudva, hogy egy közbecsülésben álló régi idős tanítóval állok
szemben, akit megszokott, hogy úgy mondjam megcsontosodott szokásaitól már eltér-
íteni alig lehet – lehetőleg enyhén kívántam működését elbírálni. Azt azonban a leg-
jobb akarat mellett sem hallgathattam el, hogy éppen a vallás és ének tanítás alig több
a semminél.”⁵³ Kiss Jánosnak tett megjegyzései után a tanító azzal védte magát, hogy
Sütőt iskolaellenesnek nevezte. Arra a kérdésre, hogy a növendékek miért nem tudnak
énekelni, azt felelte, hogy nincs ideje az ének tanítására. A tanügyi előadó emellett elis-
merően nyilatkozott a tanító munkájáról az írás, olvasás, számtan területén.⁵⁴

1917-ben némileg pozitívabb képet tükröznek a jegyzőkönyvek. A tanulók és taná-
rok egyaránt próbáltak visszazökkenni a régi kerékvágásba. Az iskolákat látogató bi-
zottság is több iskolát tudott az 1916–1917. tanévben szemügyre venni. A vizsgálatok
során természetesen több negatív és több pozitív dologra is fény derült, pl., hogy a vári
tanintézményben a számtan eredmények kapcsán javulás mutatkozott. Ugyanakkor a
fornosi iskola tarthatatlan jellegéről is megbizonyosodhatott a körlátogatóság. Dercen-
ben pedig a 4-5-6. osztályokban az előző évekhez képest sokkal gyengébb volt a tantár-
gyakban való előrehaladás. Ennek okát abban kereshetjük, hogy a tanulók csupán no-
vember 1-jétől látogatták az iskolát.⁵⁵ A tankönyvekkel való ellátottság terén szintén
nagy eltérés figyelhető meg.

Huzamosabb ideig állandó problémának számított, hogy a legtöbb felekezeti iskola
nem felelt meg a higiéniai követelményeknek.⁵⁶ A legnagyobb gond az ivóvízellátás hi-
ánya volt. Fornoson pl. a gyermekek haza jártak vizet inni, mivel az iskola körül nem
volt kút, és nem is lehetett fűrni. Mindez kockázatos járványforrásnak tekinthető. Az
egyházmegye ezért fontosnak tartotta az összes tantermet felszerelni higiénikus víztar-
tó edényekkel, amelynek beszerzését pedig a közpénztárnak kellett előlegeznie.⁵⁷

Az 1918–1919. iskolai évben sem történt előrelépés. Ennek oka nem csupán a há-
ború okozta nehézségekből, hanem egyrészt a forradalom, másrészt a proletárdiktatú-
ra által előidézett körülményekből adódott. Az 1919–1920. tanévben minden egyház-
községnél szünetelt a tanítás. 1920 szeptemberében sem került sor a beiskoláztatásra,

⁵² Uo. 8–9.

⁵³ Sütő, 1924. 11.

⁵⁴ Uo. 11–12.

⁵⁵ Uo. 12–13.

⁵⁶ Uo. 20.

⁵⁷ Uo. 7.

így már lassan 7 év nehézségei gyengítették, sőt több esetben akadályozták a tanítás-tanulás folyamatát.

A Tanügyi Osztály 1921-es rendelete alapján tekintet nélkül arra, hogy állami vagy felekezeti-e az oktatási intézmény, továbbá a vallásától is függetlenül több helyen véggyíteni akarták az osztályokat. Bertók ez ügyben személyesen tárgyalt Ungváron, kérve a rendelet visszavonását, amit elutasítottak. Ugyanakkor azokban a községekben, ahol a lelkész és a presbitérium nemtetszését fejezte ki, meghagyták a korábbi állapotokat.⁵⁸

MELLÉKLET

Lelkeszi posztban történő változás (1914–1923)⁵⁹

<i>Egyházközség</i>	<i>Lelkész/segédlelkész</i>
Asztély	Róthe Lajos 1920. július 20-án váratlanul halt meg.
Badaló	Kazay Gyula Kazay Gyula 1865. szeptember 25-én született a Szatmár megyei Körmörő községében. 1877. szeptember 1-től kezdte meg tanulmányait a szatmári református gimnáziumban. A 7. és 8. osztályt Debrecenben végezte el. 1885 őszén kezdte meg teológiai tanulmányait Debrecenben. 1889-ben kifogástalan magaviseletéért és szorgalmas tanulásáért 50 ft erénydíjat kapott, a debreceni kaszinótól pedig egy pályamunkáért 15 aranyat nyert. 1890. február elsejétől segédlelkész lett Derecskén, 1892. május 1-től pedig Nagykunmadarason. Egy év múlva a gyűgyei egyházközség hívta meg lelkészének, ahol nagyapja, Kazay István is szolgált. 1901. november 28-án választották meg lelkésszé Badalóban. 1916. január 22-én, 51 éves korában hunyt el.
	Kóta Lajos 1918. év október 17-én halt meg spanyolnáthában.
	Rácz Miklós A meghívás útján foglalta el 1919. március 2-án.

⁵⁸ Uo. 6–7.

⁵⁹ Uo. 2–9.; Sütő, 1915. 11., 81–82., 3–4., 13., 5., TtREL, I. 8. d. 21. Szútor Jenő önéletrajza. Beregszász, 1942. június hó 15-én, TtREL, I. 8. d. 23. Bertók Béla életrajza. Munkács

<i>Egyházközség</i>	<i>Lelkész/segedlelkész</i>
Barabás	Seres Ábrahám 1863. május 19-én született Tiszadadán. A teológiát Sáropatakon kezdte, majd Debrecenben fejezte be. 1887. február 3-án Révész Bálint püspök ajánlatára Horvát István beregi főispán házához került nevelőnek, és egyben hetefejércsei segedlelkésszé is kinevezték. 1887. október 1-én Gutra helyezték, majd 1888 márciusában Hetenybe, 1890 áprilisában pedig Beregszászba. 1894 márciusában a barabási gyülekezet hívta meg lelkipásztorául. 1902-ben lelkeszi aljegyzővé, 1907-ben pedig főjegyzővé választották, amely tisztséget 1912-ben az egyházmegyei közpénztárnoksággal cserélte fel. 1916-ban hunyt el.
	Gacsályi József 1917-től töltötte be a lelkeszi posztot.
Barkaszó	Ladányi Mihály 1916. augusztus elsejétől augusztus 28-ig segedlelkész.
	Simon Károly 1916. szeptember 1-től segedlelkész.
	Fóris Endre A debreceni segedlelkész 1917. március 18-án lett lelkeszként beiktatva.
Bátyú	Ladányi Mihály 1916. augusztus 28-tól segedlelkész.
	Sass Mihály 1916. március 15-től segedlelkész.
Bene	Kiss Péter 1919. március 8-án hunyt el.
	Toldy György 1919. július 18-án lett megválasztva lelkesznek.
Beregardó	Filep Sándor 1915. októberében Beregsurányból rendelték át, az ottani lelkesz nyugdíjba vonulása következtében helyettes lelkésszé nevezték ki.
	Pataky Imre 1915-ben nyugállományba vonult.
	Kallós Béla A posztot 1915. november 14-én foglalta el.

Egyházközség	Lelkész/segédlelkész
Beregrákos	Pap Károly 1830. november 30-án született Nagybéányban. Szülei ősi nemesi család sarjai voltak. Édesanyja Szabó Mária, édesapja Pap János nagybéányi református lelkész volt. Hat lánytestvére mellett nevelkedett. Iskoláit, majd a teológiát is Sárospatakon végezte, jó eredményei folytán külföldi egyetemek is szívesen látták volna, azonban az 1848–1849-es forradalom miatt nem tudott elutazni. 1853-tól édesapja mellett lett segédlelkész Beregrákoson, 1856-ban Munkácsra helyezték át, 1857-ben pedig Balazsérre. 1861-ben édesapja szolgálatát vette át, emellett pedig édesanyjáról és testvéreiről is gondoskodott. Rengeteget köszönhetett neki a beregrákosi gyülekezet, leginkább az 1900-ban átadott kétemeletes iskola építésének ügyén fáradozott, amely 52 ezer korona költséggel járt. A rutén iskolák körlátogatója volt, valamint tanácsbíróként is tevékenykedett. 1912. augusztus 15-én munkássága elismeréseként a koronás arany érdemkereszttel tüntették ki. 1914-ben hunyt el.
	Joó Miklós Külön kérvényezésre hagyhatott fel tábori lelkési szolgálatával, 1917. szeptember 14-én távirati parancs folytán újból be kellett vonulnia.
	Szécsényi István Joó Miklós tábori lelkési szolgálata idejére teendői ellátásával Szécsényi István kajdanói lelkészt bízták meg.
Beregsurány	Filep Sándor Az egyházkerület püspöke 1915. november 15-től Beregardóból helyezte át.
Beregszász	Kiss János 1915. december 1-től lett Beregszászba kirendelve segédlelkésznek.
	Molnár Ferenc 1916. június 1-jétől segédlelkész.
	Szarka László 1916. szeptember 1-től segédlelkész.
	Toldy György 1918. augusztus 1-jén Beregszászba lett áthelyezve segédlelkészként.
	id. Kallós Tivadar A lelkész, egyházmegyei tanácsbíró 1919. február 19-én hosszú betegség után hunyt el.

<i>Egyházközség</i>	<i>Lelkész/segédlelkész</i>
Beregszász	Szútor Jenő 1920 februárjától kezdte meg lelkészi szolgálatát. Az egyházmegye területéről történő kiutasítások során többeket erőszakkal vittek át a trianoni határon, így Szútor Jenőt is, aki 1923 áprilisától kezdődően 8 hónapot kényszerült gyülekezetétől távol maradni.
Bilke	Kölcsey Zsigmond 1915. év elején nyugállományba vonult.
	Szabó Zoltán 1915. május elsején lett felszentelve a megüresedett bilkei lelkészi posztra.
	Csok József Helyettes lelkészként szolgált április 1-ig.
	Tornyay János Kígyóásra ment át.
Csonkapapi	Darcsy Bertalan 1915. május 1-én szentelték fel bilkei lelkésszé.
	Fekete János 1915. június 1-én szentelték fel lelkésszé. 1919. július 7-én hunyt el 31 évesen.
	Illyés István A halálozás folytán megüresedett lelkészi állást 1919. október 14-én töltötte be meghívás útján, szolgálatát 1919. november 9-én kezdte meg.
Gát	Simon Károly Segédlelkész 1915. március 14-ig.
	Rácz István 1915. november 25-től helyezték át Gátra segédlelkésznek. 1916. január 13-án hunyt el.
	Rámeszdorfer György 1916. március 1-től segédlelkész. 1917-ig volt itt lelkész.
	Simon Károly 1917. március 15-től helyezték ide.
	Kovács Dezső 1918. február 15-től segédlelkész.
Gelénés	Hézsér Lajos 1915. november 1-től helyezték ide segédlelkésznek.

<i>Egyházközség</i>	<i>Lelkész/segédlelkész</i>
Gut (Kis- és Nagygut)	Sárkány Kálmán 1872. január 13-án született Izsnyétén. A gimnáziumi, illetve a teológiai tanulmányait Sárospatakon végezte. 1894 júliusától kezdve Gáton szolgált segédlelkészként, 1898-ban pedig a kis- és nagygyuti egyházközség választotta meg lelkészévé. 1916-ban hunyt el.
	Ladányi Mihály 1916. december 1-től segédlelkészként szolgált.
	Rámeszdorfer György 1917-ben nevezték ki lelkésznek.
Halábor	Szabó Bertalan 1920-ig szolgált.
	Harsányi Bertalan 1920. június 6-tól kezdte meg lelkipásztori tevékenységét.
Hetyen	Tóth Béla 1916. december 30-án elhunyt.
	Pói József 1917. január 1-től lett segédlelkész.
	Fekete János 1917-től szolgált itt.
Kajdanó	Tornyay János 1915. november 1-től ment Kigyóásra lelkésznek.
	Szécsényi István Joó Miklós beregrákosi tábori lelkeszi szolgálata idejére teendői ellátásával bízták meg. A lelkeszi állást 1915. november 1-jén foglalta el.
Kigyós	Fekete János Mint segédlelkész 1914-ben kilépett az egyházmegye kötelékéből.
	Széles Ferenc A segédlelkészt a püspök 1915. február elsejétől Szalacsra helyezte át, így az egyházmegye kötelékéből kilépett.
	Dávid Lajos 1915. április 16-án hunyt el. A szigorú katonai szabályok miatt az esperes sem tudott elutazni a temetésére.
	Tornyay János A megüresedett lelkeszi állást meghívás útján foglalta el 1915. november 1-től. Innen Bilkére ment.

<i>Egyházközség</i>	<i>Lelkész/segédlelkész</i>
Kisbégány	Angyal Viktor 1917. március 25-én lett lelkészi állásában megerősítve.
Kisharangláb	Dayka Ignác 1916. december 24-én elhunyt.
	Pói József 1917. február 15-től nevezték ki segédlelkésznek.
Mátyus	Illyés István 1919 októberében elment Csonkapapiba lelkésznek.
	Szabó Bertalan 1920-tól teljesített szolgálatot, mint lelkész.
Munkács	Sütő Kálmán 1914-ben mint munkácsi lelkész és beregi esperes hunyt el.
	Bertók Béla Egyházmegyei esperesként lett munkácsi lelkésznek megválasztva, beiktatása kapcsán azonban problémák adódtak. Bár 1914. augusztus 2-án már elfoglalta a munkácsi lelképásztori állást, felszentelésére azonban a hadba lépés miatt nem kerülhetett sor, mivel a városban működött a hadkiegészítő parancsnokság székhelye, Baltazár Dezső – akkori tiszántúli püspök – így nem tudott elutazni a felszentelésre. A beregi egyházmegyében mindeközben beiktató lelkészről nem tudtak gondoskodni, mivel a hadkiegészítő területről az összes, katonai korban lévő lelkész hadba vonult: „Ily körülmények között a beiktatandó lelkészt, ki esperesi állását már április 15-én elfoglalta – mint esperese az E. T. II. tc. megfelelő szakasza alapján maga iktatta be hivatalába.” ⁶⁰
	Sass Mihály 1916. július 1-től segédlelkész.
	Toldy György 1916. október 1-től segédlelkész.
	Gaál István 1918. augusztus 1-től segédlelkész.
	Ladányi Zsigmond Segédlelkész 1920-ban.
	Kájel Mihály Segédlelkész, elment Zápszonyba.

⁶⁰ TtREL, I. 8. d. 23. Bertók Béla életrajza. Munkács

<i>Egyházközség</i>	<i>Lelkész/segédlelkész</i>
Nagybereg	Urbán Endre Mint segédlelkész 1914-ben kilépett az egyházmegye kötelékéből.
Nagyborzsova	Boros Sándor 1919. január 1-jén nyugdíjba vonult.
	Kovács Dezső 1919. május 27-től segédlelkész.
Nagylónya	Ecsedy Károly Ecsedy Károly régi papi családban született 1824. január 28-án. Felsőbb iskolát és a teológiát is Debrecenben végezte el. Szoboszlai Pap István szuperintendens nevezte ki a debreceni ref. főgimnázium 4. osztály tanítójának, majd Nagylónyára került a Lónyay családhoz nevelőnek. Itt érte 1848-ban a szabadságharc. Jelentkezett a Bocskay huszárezredhez, 1849. február 7-én pedig Mészáros Lázár tábornok kinevezte a 17-es számú Bocskay huszárezredhez táborig lelkészének. A kinevezést február 13-án Szoboszlai is megerősítette. A táborban kapitányi rangot viselt. A szabadságharc után a Lónyay családnál bujkált. E család határozott kérésére választották meg 1851-ben a megüresedett lónyai lelkészi állásra. 64 éven keresztül munkálkodott itt. Első felesége Rákóczy Mária volt, 14 gyermekük született. Második felesége Zilahy Kiss Berta volt, akivel még 17 évig éltek együtt. 1915. november 14-én halt meg.
	Szútor Jenő Beiktatására 1916. május 28-án került sor, lelkészi állását június 1-jén foglalta el. 1920 februárjáig szolgált.
Rafajnáújfalu	Szabó Géza Tiszkerecsenyben született 1886. április 19-én. Édesapja is lelkész volt. A gimnáziumot Beregszászban, teológiai tanulmányait pedig Debrecenben végezte. Szolgált Nagylónyán, Székelyhídon, majd Beregszászban. 1910-ben választotta meg a rafajnáújfalui gyülekezet lelkészévé. Spanyolnáthában betegedett meg, Beregszászban gyógyították, de 1919. szeptember 18-án meghalt.
Sárosoroszi	Illyés Mihály 1875. szeptember 22-én született Beregardóban, ahol elemi iskoláit is végezte, majd a beregszászi polgári iskolában tanult. Az 5. osztályt Sárospatakon fejezte be. 1899-ben Cigándra került káplánnak, 1900 szeptemberétől pedig Mátyuson lett helyettes lelkész-tanító. Egy év múlva rendes lelkésszé is megválasztották. 1903-tól Sárosorosziban lett lelkész-tanító. 1918. december 28-án 44 évesen hunyt el.

Egyházközség	Lelkész/segédlelkész
Sárosoroszi	Benkő Viktor A sárosoroszi lelkészi állást meghívás útján nem sikerült betölteni, pályázat útján pedig a politikai helyzet miatt lehetetlen volt. Egy időre így a benei lelkész, Toldy György felügyelete alá helyezték az egyházközséget. A sárosoroszi gyülekezet tagjai azonban engedélyt kértek az esperestől a lelkészi poszt betöltésére történő újabb meghívásra. Ennek törvénytelen voltára Bertók felhívta figyelmüket, a választani jogosultak azonban a nehéz körülmények miatt kitartottak elhatározásuk mellett. Mindazonáltal a jövőbeni problémák elkerülése végett elhatározásukról nyilatkozatot küldtek Bertók Bélához, amelyben biztosították az esperest arról, hogy amint ez ügyben bármilyen feddésben részesülne, ők támogatni fogják. Bertók végül engedélyezte a másodszori meghívást, és a korábban Dolhán lévő Benkő Viktor megkezdte a lelkészi szolgálatot 1920. július 18-án.
Szernye	Hadar Gyula A betegeskedő Kiss János lelkész mellett lett segédlelkész 1920-ban.
Tiszaadony	Csatáry Zoltán 1915. június 1-től helyezték ide segédlelkésznek.
Tiszakóród	Gacsályi József 1917-ig volt itt lelkész.
Tivadar	Sipos Kálmán Budapesten született 1883-ban. Középiskolába Nyíregyházán járt. Előbb jogot kezdett el tanulni, de később a teológiára váltott, amit Sárospatakon, Pápán és Budapesten végzett el. Előbb Faddon (1908), majd Drávaiványiban (1909) volt helyettes lelkész, itt kötött házasságot Varga Irmával. Meghívás útján került a tivadari gyülekezet élére 1910 januárjában. 1915. december 13-án hunyt el.
	Filep Sándor 1916. július elsején érkezett, július 9-én iktatták be.
Újdávidháza	Simon Zsigmond Helyettes lelkész 1920-ban.
Zápszony	Czövek Zoltán Mint segédlelkész 1914-ben kilépett az egyházmegye kötelékéből.
	Boldizsár Bertalan 1921-ben Rafajnaújfaluból ment Zápszonyba lelkésznek.
	Tóth József Bótrágyról ment Zápszonyba lelkésznek.

<i>Egyházközség</i>	<i>Lelkész/segédlelkész</i>
Zápszony	Ifj. Czövek János 1921. március 31-én hunyt el.
	Kájel Mihály Munkácsi segédlelkézségét hagyta ott és ment Zápszonyba lelkésznek. ⁶¹

⁶¹ A lelkész pótlására történő intézkedéseket az esperesi hivatal sokáig nem tudta megtenni, mivel a gyülekezet nem akarta biztosítani a javadalmat a megválasztandó lelkész számára. Már az is felmerült eshetőségként, hogy esetleg leányegyházzá alakítsák át a gyülekezetet. Az év folyamán azonban sikerült tisztázni a lelkészi fizetés mértékét. Ezt követően Bertók elindította a lelkész-választási eljárást. A szavazatok többségével Kájel Mihály munkácsi segédlelkészt tisztelték meg.